

CHO'LPON HAYOTI VA IJODINING ADABIY-MADANIY
HAYOTDAGI O'RNI VA ROLI

Murodillayev Fazliddin Elbek o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola XX asr boshidagi o'zbek adabiyotining yorqin namoyandalaridan biri bo'lgan Abdulhamid Cho'lpon hayoti, ijodi, uning mazmun-mazmunan adabiyot, madaniyat va milliy uyg'onish jarayonlaridagi o'rni hamda roli masalalari tahliliga bag'ishlanadi. Maqolada Cho'lponning shoir, nosir, dramaturg va tarjimon sifatida ijodiy faoliyati, uning jadidchilik g'oyalari orqali jamiyatdagi ma'rifatparvarlik ruhining shakllanishi, asarlarida milliy ong va odamparvar g'oyalarining ifodalanganligi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, Cho'lpon ijodining o'zbek adabiyotiga qo'shgan hissasi, uning badiiy asarlari va tashqi dunyo adabiyoti bilan bog'liqligi asosli misollar orqali yoritiladi.

Kalit so'zlar: Abdulhamid Cho'lpon, jadidchilik, o'zbek adabiyoti, milliy uyg'onish, pedagogik qadriyatlar, tarjimonlik faoliyati, "Kecha va kunduz", ma'naviy-ijtimoiy ta'sir.

XX asr boshlarida o'zbek adabiyoti va madaniy hayoti yangi bosqichga kirib, milliy tafakkur va san'atning rivojlanishida muhim burilish yuz berdi. Shu davrning yorqin vakili bo'lgan Cho'lpon (Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lponov) o'zining qisqa, ammo sermazmun hayoti va ijodi bilan o'zbek madaniyati tarixida chuqur iz qoldirdi. Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lpon 1897-yilda Andijon shahrida tug'ilgan bo'lib, XX asr boshlarida o'zbek adabiyotida jadidchilik harakatining eng yorqin vakillaridan biri sifatida tanilgan shoir, nosir, dramaturg, tarjimon va publitsist hisoblanadi. Cho'lpon ijodi o'zining g'oyaviy boyligi, milliy uyg'onish g'oyalari va inson erkinligiga bag'ishlangan mavzular bilan ajralib turgan bo'lib, bugungi kunda ham o'zbek adabiyoti va madaniyatining shakllanishi jarayonida muhim ahamiyatga ega.

Cho'lponning ijodiy faoliyati o'zbek adabiyotiga yangi poetik uslub, yangi tematik yo'nalishlar va pedagogik qadriyatlar olib kirgan. U she'riy, nasriy va dramaturgik asarlar orqali milliy tafakkur, erkin fikr, millatning ma'naviy uyushuvi kabi g'oyalarni yoritgan. Bunday ijodiy yondashuvlar o'zbek adabiy merosida XX asr adabiy yangilanishi jarayonining asosiy markaziy yo'nalishlaridan birini tashkil etadi. Shuning uchun ham Cho'lpon hayoti va ijodini ilmiy nuqtayi nazardan yoritish bugungi adabiyotshunoslik, madaniyatshunoslik va ma'rifatparvarlik tarixini chuqur anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Cho'lponning ijodi ko'p qirrali bo'lib, uning asarlarida she'riyat, proza,

dramaturgiya va tarjima ishlari mavjud. U she'riyat orqali milliy ruhni, insoniy qadriyatlarni va zamonaviylikni uyg'unlashtirdi. Uning hikoyalari va romanlarida jamiyat hayoti, insoniylik va adolat mavzulari markaziy o'rin tutadi. Dramatik asarlari esa milliy teatrn rivojlantirishga xizmat qilgan, ijtimoiy masalalarni sahnaga olib chiqqan. Shuningdek, Cho'lpon tarjima qilgan asarlar o'zbek o'quvchilarini dunyo adabiyoti bilan tanishtirdi va madaniy muloqotga xizmat qildi. Cho'lpon hayoti, ijodi va madaniy, adabiy va ma'naviy hayotidagi o'rni va roli o'zbek adabiyotida, qolaversa mamlakatimiz hayotida alohida ahamiyatga ega. Cho'lpon asarlarida milliy uyg'unish va pedagogik qadriyatlar qanday aks etadi, uning tarjimonlik faoliyati o'zbek adabiyotini jahon adabiyoti bilan bog'lashda qanday rol o'ynagan. Cho'lpon hayoti va ijodining o'ziga xosligi — bu uning milliy madaniyat bilan jahon adabiy merosi o'rtasidagi ko'prik vazifasini bajarishi, shuningdek ijtimoiy-fikriy tafakkurga chuqur ta'sir ko'rsatishidadir.

Cho'lpon ijodi haqida ko'plab ilmiy maqolalar, konferensiya materiallari hamda adabiy tahlillar mavjud. Masalan, Iroda Qarshiyeva Cho'lpon asarlarida ta'limiy qadriyatlarni tahlil qilib, uning g'oyalari orqali ilm-ma'rifat ahamiyatini yoritadi.

Boshqa tadqiqotchilar Cho'lpon ijodini jadidchilik harakati kontekstida tarixiy-adabiy yondashuv bilan, shuningdek qiyosiy adabiyotshunoslik metodlari orqali o'rganadi. Bu metodlar Cho'lpon asarlaridagi g'oyaviy yuksaklik, xalq ma'naviyati tasviri va fikr tarbiyaviy elementlarini chuqur anglashga yordam beradi.

Ushbu maqolada Cho'lpon hayoti va ijodining turli jihatlari tarixiy, adabiy va ijtimoiy kontekstda baholandi. Tadqiqot materiallari quyidagilardan iborat: Cho'lponning she'riy va nasriy asarlari; uning dramalari hamda tarjimonlik faoliyati yoritilgan manbalar; ilmiy maqolalar, ensiklopedik ma'lumotlar va adabiyotshunoslik tadqiqotlari.

Cho'lpon 1913–1914 yillardan boshlab ijod qilgan, uning ilk she'rlari mahalliy gazetalarda, shu jumladan “Sadoi Turkiston” va “Sadoi Farg'ona”da chop etilgan. Tadqiqot davomida u nafaqat shoir, balki nosir, publitsist va dramaturg sifatida ham faol bo'lganligi aniqlandi.

Cho'lponning dramaturgik asarlari, publitsistik maqolalari va tarjimalari o'zbek adabiy-madaniyati rivojiga katta hissa qo'shgan. Uning publitsistik maqolalari orqali jamiyatdagi ijtimoiy muammolar, milliy uyg'unish, ma'rifatparvarlik va pedagogik qadriyatlar yoritilgan. Cho'lpon ijodi o'zbek adabiyotida yangi lirika, drama va nasr shakllarini shakllantirishda muhim rol o'ynadi. Uning asarlarida xalqning ijtimoiy hayoti, milliy qadriyatlar, erkinlik intilishi, ma'rifatparvar ruh va pedagogik fikrlar chuqur ifodalangan. Cho'lpon shoir sifatida milliy savodxonlik, ma'rifat, erkin fikr, adolat istagi kabi g'oyalarni she'riyat orqali targ'ib etgan.

Cho'lpon asarlari nafaqat o'z zamonasining ma'rifiy muhitini ochib bergan, balki bugungi kungaqadar adabiyotshunoslik, ta'lim va madaniyat sohasida o'rganiladigan manba bo'lib xizmat qilmoqda. Cho'lpon pedagogik qadriyatlar, ijtimoiy mas'uliyat, insoniy ma'naviyat g'oyalarini asarlarida vujudga keltirganligi bu adabiy merosning haqiqiy ta'sir ko'rsatishini isbotlaydi.

Cho'lpon ijodini tahlil qilganda u asarlarida insonning erkinligi, milliy uyg'onish va ma'rifatparvarlik g'oyalarini ko'p avangard tarzda yoritgani aniqlanadi. Uning publitsistik maqolalari — jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni tanqid etishda, milliy madaniyatni ilgari surishda vosita bo'lganligi ham qayd etilgan.: Cho'lpon ijodi sovet davrining qatag'on siyosati sababli uzoq yillar davomida ilmiy nuqtayi nazardan to'liq o'rganilmay qolgan. Bu holat uning ijodini to'liq anglashda ba'zi ma'lumotlarning cheklanishiga sabab bo'ldi. Tarixiy-adabiy metodlar Cho'lpon asarlarining badiiy kontekstini yoritishda samarali bo'ldi, qiyosiy metodlar esa uning ijodini boshqa jadid adiblar bilan solishtirishda muhim rol oynadi.

Cho'lpon ijodi o'zbek adabiyotining shakllanishi va rivojida beqiyos ta'sir ko'rsatgan, milliy uyg'onish va ma'rifatparvarlik g'oyalarini jamiyatga singdirgan muhim merosdir. Cho'lponning tarjimonlik faoliyati milliy madaniyatni jahon adabiyoti bilan bog'lashda muhim vosita bo'lgan, uning pedagogik qadriyatlari esa bugungi ta'lim tizimida ham o'rganilishi lozim.

Tadqiqot davomida aniqlangan ilmiy natijalar asosida quyidagi takliflar ishlab chiqiladi: Cho'lpon ijodi bo'yicha chuqur monografiyalar va ilmiy tahliliy asarlar yaratish; uning asarlarini o'quv dasturlariga kiritish va yosh avlodga targ'ib etish; tarjimonlik faoliyati orqali xalqaro adabiyot bilan bog'lovchi loyihalarni amalga oshirish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Cho'lpon (1897–1938)" — biografiya va ijodi, ziyouz.com portali. (Ziyouz)
2. Iroda Qarshiyeva. "Representation of Educational Values in the Works of Abdulhamid Cho'lpon", Journal of Applied Science and Social Science. (InLibrary)
3. "Abdulhamid Cho'lpon ijodining o'zbek adabiyotiga qo'shgan hissasi", USTOZLAR UCHUN jurnali. (journalss.org)
4. "Cho'lpon hayoti va ijodiga chizgilar", WorldlyJournals maqolasi. (worldlyjournals.com)
5. "Cho'lpon hayoti va ijodi", oz.sputniknews.uz maqolasi. (Sputnik O'zbekiston)